

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ**

Методичні вказівки

**до проведення практичних занять з дисципліни «Економічне та фінансове
забезпечення закладів охорони здоров'я»**

**ступінь вищої освіти – другий (магістерський)
галузь знань - 07 Управління та адміністрування
спеціальність – 073 Менеджмент**

Освітньо-професійна програма «Менеджмент закладів охорони здоров'я»

**Тернопіль – ЗУНУ
2021**

Желюк Т.Л. Методичні вказівки до проведення практичних занять з дисципліни «Економічне та фінансове забезпечення закладів охорони здоров'я». Тернопіль: ЗУНУ. 2021. Електронний комплекс в системі MOODLE.

Укладач: д.е.н., професор, професор кафедри менеджменту, публічного управління та персоналу Желюк Т.Л.

Рецензенти:

д.мед.н., професор кафедри менеджменту публічного управління та персоналу Корицький Григорій Іванович.

к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту публічного управління та персоналу Попович Тамара Миколаївна.

Методичні вказівки рекомендовані до друку на засіданні кафедри менеджменту, публічного управління та персоналу, протокол № 4 від 21.09.2021

Відповідальний за випуск: завідувач кафедрою менеджменту публічного управління та персоналу д.е.н., професор М. М. Шкільняк

Опис дисципліни «Економічне та фінансове забезпечення закладів охорони здоров'я»

Дисципліна «Економічне та фінансове забезпечення закладів охорони здоров'я» спрямована на формування у слухачів теоретичних знань та поглиблення практичних навичок щодо економічних механізмів управління закладами охорони здоров'я різних форм власності. Дисципліна зорієнтована на оволодіння процедурами: оцінювання структури фінансових ресурсів, механізму їх формування та використання, планування доходів та витрат закладу охорони здоров'я, оцінювання результативності бюджетування, вивчення механізмів оподаткування, кредитування закладів охорони здоров'я, гранрайтингу та напрямів диференціації фінансового забезпечення в умовах проведення медичної реформи, технологій добровільного та обов'язкового медичного страхування з використанням приватних, державних коштів та коштів економічних суб'єктів. Особлива увага приділяється системі лізингу, фінансової оренди сучасного медичного обладнання для зміцнення економічного потенціалу закладу охорони здоров'я та якісного надання ним медичних послуг.

Вивчення дисципліни спрямоване на розуміння характеру трансформації системи охорони здоров'я в частині її фінансового, інвестиційного, матеріально-технічного забезпечення, природи інфраструктурних змін щодо вдосконалення регіональних мереж надання медичної допомоги, створення регіональних медичних кластерів, використання програм державно-приватного партнерства.

Метою вивчення дисципліни «Економічне та фінансове забезпечення закладів охорони здоров'я» є підготовка фахівців, які володіють поглибленими економіко-управлінськими знаннями, навичками, необхідними для реалізації завдань в сфері економічного та фінансового забезпечення закладів охорони здоров'я.

Завдання вивчення дисципліни лежать в площині вивчення теоретичних засад; засвоєння суті, закономірностей, принципів, моделей, механізмів економічного та фінансового забезпечення закладів охорони здоров'я.

В результаті вивчення дисципліни слухачі зможуть:

- виконувати функціональні обов'язки в рамках управління фінансовим забезпеченням закладів охорони здоров'я (ЗОЗ);
- аналізувати вплив стримуючих і стимулюючих чинників в сфері економічного та фінансового забезпечення закладів охорони здоров'я;
- оцінювати економічний потенціал ЗОЗ та необхідний рівень їх фінансового забезпечення;
- використовувати технології бюджетування діяльності ЗОЗ;
- організувати роботу структурних підрозділів у сфері економічного та фінансового забезпечення закладу охорони здоров'я.;
- забезпечувати координацію діяльності підрозділів у сфері економічного та фінансового забезпечення закладу охорони здоров'я, дотримання принципів прозорості у прийнятті управлінських рішень в сфері фінансового забезпечення закладу охорони здоров'я;
- використовувати технології фінансового інжинірингу, гранрайтингу для диференціації фінансової бази ЗОЗ;
- використовувати потенціал міжсекторного співробітництва, створення кластерних, логістичних мереж для вдосконалення економічного та фінансового забезпечення ЗОЗ.

Найменування компетентностей, формування котрих забезпечує вивчення дисципліни:

Інтегральна компетентність: здатність розв'язувати складні задачі і проблеми як у сфері професійної діяльності, зокрема у сфері менеджменту закладів охорони

здоров'я, так і у процесі навчання, що передбачають проведення досліджень та/або реалізацію інноваційних підходів .

Спеціальні компетентності (СК):

Здатність до ефективного використання та розвитку ресурсів організації.

Здатність створювати та організовувати ефективні комунікації в процесі управління.

Здатність аналізувати й структурувати проблеми організації, приймати ефективні управлінські рішення та забезпечувати їх реалізацію.

Здатність до управління організацією та її розвитком.

Здатність організовувати діяльність закладу охорони здоров'я для забезпечення його конкурентоспроможності.

Здатність до ефективного управління фінансовим забезпеченням закладу охорони здоров'я.

Здатність до ефективного використання інструментів страхової медицини.

Для вивчення даної дисципліни слухачі повинні мати знання з «Менеджменту», які використані ними при складанні фахового вступного випробування.

Результати навчання.

- формування базових знань та кваліфікаційних вмінь в сфері управління економічним та фінансовим забезпеченням закладів охорони здоров'я;
- вміння бюджетувати, планувати ресурсне забезпечення, використовувати інжинірингові інструменти, диференціювати фінансові джерела ЗОЗ;
- використовувати інструменти страхової медицини.

В результаті проведення лекцій слухачі повинні знати:

- понятійний апарат дисципліни;
- конституційно-правові засади економічного та фінансового забезпечення функціональної діяльності ЗОЗ;
- цілі, принципи, завдання методи фінансового менеджменту;
- індикатори результативності ресурсного забезпечення;
- сучасні тенденції, стратегічні засади та перспективні напрями медичного страхування;
- новітні наукові концепції господарювання ЗОЗ в контексті світових господарських домінант ;
- специфіку використання медичного страхування у фінансовому забезпеченні закладів охорони здоров'я.

Практичні заняття повинні вміти:

- диференціювати фінансове забезпечення закладу охорони здоров'я, використовувати інструменти фандрейзингу, страхової медицини в наданні медичних послуг;
- розробляти фінансові плани ЗОЗ;
- обґрунтовувати потребу у ресурсах ЗОЗ;
- розраховувати необхідні фіскальні платежі;
- здійснювати орендні платежі та розраховувати їх величину;
- розраховувати вартість медичних послуг;
- розраховувати суму платежів для медичного страхування;
- розробляти інвестиційні запити;
- аналізувати ефективність бюджетування;
- приймати управлінські рішення щодо управління економічним та фінансовим забезпеченням ЗОЗ.
- проводити тендери на оформляти документи на технічне обслуговування медичного обладнання.

**Програма навчальної дисципліни « Економічне та фінансове забезпечення
закладів охорони здоров'я »**
**Змістовий модуль 1 Теоретичні засади та практичні механізми економічного та
фінансового забезпечення закладів охорони здоров'я**

Тема 1. Економічне забезпечення закладу охорони здоров'я

Термінологія, правові засади та складові економічного механізму (ресурсного забезпечення, фінансування, оподаткування, кредитування, страхування, фінансової оренди, приватно-державного партнерства) функціонування закладу охорони здоров'я. Ресурсна база закладів охорони здоров'я та оцінка її соціальної, економічної, медичної ефективності. Специфіка використання фіскальних інструментів в управлінні фінансовим забезпеченням діяльності закладу охорони здоров'я. Технології фінансового лізингу. Сучасні підходи та кращі зарубіжні практики щодо фінансування закладів охорони здоров'я. Корпоративне управління економічним та фінансовим забезпеченням ЗОЗ. Створення логістичних мереж та хабів у матеріально-технічному забезпеченні закладів охорони здоров'я. Закупівлі та поставки лікарських засобів у державні та приватні медичні заклади в умовах воєнного стану.

Література: [1,2,3, 5-8, 11-16, 19,20.]

Тема 2. Фінансове забезпечення закладу охорони здоров'я

Суть та структура фінансових ресурсів (власних та залучених). Організаційно-економічний та правовий механізми фінансового забезпечення діяльності закладу охорони здоров'я.

Фінансове забезпечення діяльності комунальних некомерційних підприємств охорони здоров'я: отримання коштів в рамках договорів укладених між надавачами медичних послуг і Національною службою здоров'я України в рамках програми медичних гарантій, бюджетного фінансування (кошти місцевих бюджетів), некомерційного самофінансування через надання платних послуг, добровільного медичного страхування, благодійництва, коштів, отриманих в рамках грантового фінансування, кошти краудфандингових платформ.

Бюджет ЗОЗ, структура та класифікація доходів та витрат. Постатейний бюджет: особливості, позиція основних агентів, стимули, переваги та недоліки. Загальний бюджет: стимули при наданні медичної допомоги. Технології фінансового планування, прогнозування. Фіскальні платежі ЗОЗ, механізм їх нарахування та сплати, податкові пільги. Спрощена система фінансування медичних закладів, які працюють на лінії фронту, у зоні бойових дій та на тимчасово окупованих територіях України. Використання пакету дофінансування для медичних закладів в умовах воєнного стану.

Оподаткування приватних медичних клінік, комунальних некомерційних закладів охороно здоров'я та приватних лікарів.

Додаткові надходження ЗОЗ від оренди майна. Розрахунок цін на медичні послуги. Структура собівартості медичних послуг.

Технології бюджетування, грантрайтингу, інтенсивного та екстенсивного фандрейзингу, краудфандингу. Національні та зарубіжні грандодавці. Складання інвестиційних пропозицій для краудфандингових платформ.

Організація та фінансування громадського здоров'я у світі.

Література: [1,2, 5, 7, 8, 11-16.]

Тема 3. Економічне та фінансове забезпечення фармацевтичних закладів

Суть та специфіка фармацевтичного забезпечення населення ЛЗ. Оцінка чинників, що впливають на формування потенційних можливостей доступу населення до лікарських засобів та медичних виробів. Оцінка інституційних та організаційних передумов розгортання

економічної діяльності операторів ринку в частині роздрібною торгівлі ліками та виробами медичного призначення. Механізм забезпечення повною номенклатурою лікарських засобів і медичних виробів, дозволених до застосування на території України в установленому порядку. Специфіка розвитку мережі аптечних закладів.

Основні та обігові кошти фармацевтичних закладів. Бюджетування доходів та витрат фармацевтичних закладів. Фінансова звітність фармацевтичних закладів.

Обґрунтування порядку закупівлі лікарських препаратів (ЛП), що фінансуються з бюджетів різного рівня; обґрунтування порядку фінансування безплатного та пільгового відпуску ЛП окремим, соціально незахищеним групам населення; організація забезпечення ЛП та виробами медичного призначення для запобігання й ліквідації медико-санітарних наслідків надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру.

Література: [1-3,9,10,13-15,19].

Змістовий модуль 2 Нові технології у економічному та фінансовому забезпечення ЗОЗ

Тема 4. Медичне страхування у фінансовому забезпечення закладів охорони здоров'я

Моделі медичного страхування: модель Бісмарка (медичні послуги оплачує фонд страхування працівників, що фінансується роботодавцями і працівниками шляхом відрахувань із зарплати. Практика поширення в Німеччині, Австрії, Бельгії, Франції, Швейцарії, Японії); модель Беверіджа (медпослуги фінансує держава за рахунок податків з бюджету. Практика поширення у Великій Британії, Ірландії, Новій Зеландії, Швеції, Греції та Португалії); модель національного медичного страхування (послуги надаються приватними установами, але фінансуються за рахунок коштів державних страхових програм. Практика поширення у Канаді, Тайвані і Південній Кореї); модель прямої оплати медичних послуг за рахунок коштів споживача – пацієнта.

Інституційні засади та специфіка функціонування страхового медичного ринку України; структура фінансового забезпечення надання медичних послуг (кошти платників податків (бюджет), добровільне медичне страхування громадян, програми добровільного страхування роботодавців (витрати приватних компаній), кошти донорів або неурядових організацій, безпосередні витрати громадян (або домогосподарств). Механізм забезпечення медичного страхування шляхом формування особистих страхових фондів, призначених для фінансування медичної допомоги в рамках страхових програм. Особливості формування програм із медичного страхування страховими компаніями, забезпечення ефективної співпраці із медичними закладами. Впровадження медичного страхування та перспективи впровадження та розвитку медичного страхування в Україні.

Література: [1,2, 11, 20, 21].

Тема 5. Державно-приватне партнерство в системі економічного забезпечення функціонування закладів охорони здоров'я

Суть та інституційне забезпечення державно-приватного партнерства . Об'єкти державно-приватного партнерства: технічне переоснащення, ремонт, будівництво приміщень, сервісне обслуговування медичного обладнання.

Форми державно-приватного партнерства в сфері охорони здоров'я. Цінова конкуренція, тендери на технічне обслуговування медичного обладнання: концесійний договір, договір управління майном, договір про спільну діяльність.

Суб'єкти ДПП у концесії: приватний партнер, місцева влада (представницький орган громади – рада), медичний заклад (КНП – комунальні некомерційні підприємства). Переваги концесії: одержання у користування приватним партнером існуючого комунального (державного) майна, можливе залучення персоналу медичного закладу до проєкту ДПП, суб'єктність у стосунках з державою (НСЗУ) та приватними споживачами медичних послуг, якісні медичні послуги для громади, модернізація медичної інфраструктури.

Алгоритм укладення концесійного договору в рамках державно-приватного партнерства (ДПП). Пропозиція про здійснення концесії/ДПП. Оцінка пропозиції про концесію/ДПП. Визначення концесіонерів та визначення приватного партнера.

Процедура впровадження проєктів ДПП. 1. Подача техніко-економічного обґрунтування до місцевих органів. 2. Аналіз ефективності імплементації проєкту ДПП. 3. Прийняття рішення про реалізацію проєкту ДПП. 4. Затвердження конкурсною комісією документації (проєкту договору), проведення конкурсу та визначення його переможця. 5. Укладення договору.

Література: [1, 11,16-20].

Тема 6. Міжнародні інвестиційні проєкти у медичній сфері

Теоретичні та правові основи залучення національних та іноземних інвестицій в діяльність ЗОЗ.

Варіанти реалізації інвестиційних проєктів. Інвестування управлінського досвіду. Інвестиції в модернізацію інфраструктури. Інвестування у створення додаткових робочих місць і надання якісних медичних послуг. Відкриття дочірньої компанії інвестора в Україні, підготовка правових документів, супровід операційної діяльності.

Супровід виходу європейської фармацевтичної компанії на ринок України зі своїми продуктами. Пошук українського стартапу для ексклюзивної дистрибуції продукції, правовий та організаційний супровід угоди, а також наступний супровід операційної діяльності проєкту.

Модернізація функціонування комунальної лікарні. Вироблення рекомендацій щодо вдосконалення усіх ключових процесів ЗОЗ щодо: оптимізації організаційної структури та підвищення ефективності праці; запровадження переліку платних медичних і немедичних послуг для генерування доходу; співпраці зі страховими компаніями та забезпечення відповідного рівня сервісу; консолідації майнових та фінансових ресурсів через створення комунального господарського об'єднання кількох підприємствами; оптимізації виробничих функцій та залучення сторонніх постачальників чи благодійних організацій для окремих функцій; модернізації системи оплати праці; залучення інвестицій для модернізації та розбудови, надання новітніх медичних послуг.

Література: [1-8, 11-21].

Тема 7. Формування облікової політики та оцінювання закладів охорони здоров'я

Інституційні передумови формування облікової політики медичних закладів.

Методичні положення щодо облікової політики доходів, запасів і витрат у частині класифікації та оцінки доходів від надання медичних послуг, формування фінансової звітності.

Порядок формування інформації для складання звітів з управління, про рух грошових коштів і звітності за сегментами.

Аудит і оцінювання ефективності функціональної діяльності, ресурсного забезпечення медичних закладів. Показники і критерії медичної, соціальної, економічної, маркетингової ефективності діяльності закладів охорони здоров'я. Інформаційно-аналітичне забезпечення оцінювання ефективності та результативності діяльності закладів охорони здоров'я.

Методи економічної оцінки як інструмент раціонального використання ресурсів ЗОЗ. Використання результатів економічного аналізу в діяльності закладів охорони здоров'я. Сутність фінансового аналізу в охороні здоров'я. Визначення основних показників результативності прийняття управлінських рішень. Головні фактори підвищення ефективності діяльності закладу охорони здоров'я. Основні підходи та критерії оцінки ефективності реалізації програм та проєктів закладами охорони здоров'я.

Література: [7,9,10,12,13].

3. Структура залікового кредиту з дисципліни «Економічне та фінансове забезпечення закладів охорони здоров'я».

Денна/заочна форми навчання

Теми лекцій та практичних занять	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	Індивідуальна робота	Контрольні заходи (для денної форми)
Змістовий модуль 1 Теоретичні засади та практичні механізми економічного та фінансового забезпечення закладів охорони здоров'я					
Тема 1. Економічне забезпечення закладу охорони здоров'я	4/1	2/0,5	10/15	-/-	
Тема 2. Фінансове забезпечення закладу охорони здоров'я	4/2	2/1	15/20	1/-	
Тема 3. Економічне та фінансове забезпечення фармацевтичних закладів	4/1	2/0,5	15/20	1/-	Тестування
Змістовий модуль 2 Нові технології у економічному та фінансовому забезпечення ЗОЗ					
Тема 4. Медичне страхування у фінансовому забезпеченні закладів охорони здоров'я	4/1	2/0,5	15/20	-/-	
Тема 5. Державно-приватне партнерство в системі економічного забезпечення функціонування закладів охорони здоров'я	4/1	2/0,5	15/20	1/-	
Тема 6. Міжнародні інвестиційні проекти у медичній сфері	4/1	3/0,5	15/20	1/-	Рект. К.р.
Тема 7. Формування облікової політики та оцінювання закладів охорони здоров'я	6/1	2/0,5	15/23	1/-	Захист КПІЗ
Разом	30/8	15/4	100/138	5/-	

4. Тематика практичних завдань

Змістовий модуль 1 Теоретичні засади та практичні механізми економічного та фінансового забезпечення закладів охорони здоров'я

Практичне заняття № 1

Тема 1. Економічне забезпечення закладу охорони здоров'я

Мета: розуміти специфіку та складові економічної підсистеми функціональної діяльності ЗОЗ на ринку медичних послуг

1. Суть та складові економічного механізму функціонування закладу охорони здоров'я.
2. Ресурсна база закладів охорони здоров'я: організаційні, фінансові, інформаційні, кадрові, аналітичні, цифрові ресурси закладів охорони здоров'я.
3. Фіскальні інструменти організації функціональної діяльності закладу охорони здоров'я.
4. Технології бюджетування, грантрайтингу, інтенсивного та екстенсивного фандрейзингу, краудфандингу.
5. Додаткові надходження ЗОЗ від оренди майна.
6. Розрахунок цін на медичні послуги. Структура собівартості медичних послуг.

7. Закупівля та поставка лікарських засобів у державні та приватні медичні заклади в умовах воєнного стану.

Література: [1,2,3, 5-8, 11-16, 18-21.]

Практичне заняття № 2

Тема 2. Фінансове забезпечення закладу охорони здоров'я

Мета: знати специфіку економічного та фінансового забезпечення закладів охорони здоров'я.

1. Суть та структура фінансових ресурсів закладів охорони здоров'я.
2. Бюджет закладу охорони здоров'я та механізм його формування.
3. Нарахування та сплата податків. Податкові пільги.
4. Оподаткування приватних медичних клінік, комунальних некомерційних закладів охорони здоров'я та приватних лікарів.
5. Механізм бюджетування медичних закладів.
6. Фінансові плани та звіти про їх виконання.
7. Технології фінансового лізингу.
8. Корпоративне управління в системі економічного забезпечення ЗОЗ.

Література: [1 -8, 11-16.].

Практичне заняття № 3

Тема 3. Економічне та фінансове забезпечення фармацевтичних закладів

Мета: знати специфіку економічного та фінансового забезпечення фармацевтичних закладів охорони здоров'я.

1. Суть та специфіка фармацевтичного забезпечення населення ЛЗ.
2. Оцінка чинників, що впливають на формування потенційних можливостей доступу населення до лікарських засобів та медичних виробів.
3. Основні та обігові кошти фармацевтичних закладів.
4. Бюджетування доходів та витрат фармацевтичних закладів.
5. Фінансова звітність фармацевтичних закладів.
6. Обґрунтування порядку закупівлі лікарських препаратів (ЛП) для фармацевтичних закладів.

Література: [3,9,10,13-15,20].

Змістовий модуль 2 Нові технології у економічному та фінансовому забезпечення ЗОЗ

Практичне заняття № 4

Тема 4. Медичне страхування

Мета: вивчення механізму використання потенціалу страхування в фінансуванні діяльності ЗОЗ.

1. Інституційні засади та специфіка функціонування страхового медичного ринку України.
2. Структура фінансового забезпечення надання медичних послуг.
3. Механізм забезпечення медичного страхування.
4. Впровадження медичного страхування та його перспективи в Україні.

Література: [1,2 , 11, 20].

Практичне заняття № 5

Тема 5. Державно-приватне партнерство в системі економічного забезпечення функціонування закладів охорони здоров'я

Мета: вивчення механізмів партнерських, міжсекторних комунікацій в діяльності ЗОЗ.

1. Форми державно-приватного партнерства в сфері охорони здоров'я.
2. Цінова конкуренція на ринку медичних послуг.
3. Маркетингові технології позиціонування ЗОЗ.
4. Тендери на технічне обслуговування медичного обладнання: концесійний договір, договір управління майном, договір про спільну діяльність.

Література: 1-8, 15,16, 17-21.

Практичне заняття № 6

Тема 6. Міжнародні інвестиційні проекти у медичній сфері

Мета: вивчення механізму залучення інвестиційних ресурсів для модернізації та конкурентного розвитку медичних закладів.

1. Теоретичні та правові основи залучення національних та іноземних інвестицій в діяльність ЗОЗ.
2. Варіанти реалізації інвестиційних проектів.
3. Супровід виходу європейської фармацевтичної компанії на ринок України зі своїми продуктами.
4. Залучення інвестицій для модернізації та розбудови, надання новітніх медичних послуг.

Література: [1-8, 11-21].

Практичне заняття № 7

Тема 7. Формування облікової політики та оцінювання закладів охорони здоров'я

Мета: вивчення методичних та організаційних підходів до обліку та оцінювання ефективності функціонування та ресурсного супроводу ЗОЗ.

1. Інституційні передумови формування облікової політики медичних закладів.
2. Методичні положення щодо облікової політики доходів, запасів і витрат у частині класифікації та оцінки доходів від надання медичних послуг, формування фінансової звітності.
3. Порядок формування інформації для складання звітів з управління, про рух грошових коштів і звітності за сегментами
4. Аудит ефективності функціональної діяльності закладів охорони здоров'я.
5. Оцінювання ресурсного забезпечення медичних закладів.
6. Інформаційно-аналітичне забезпечення оцінювання.
7. Підходи та критерії оцінки ефективності реалізації програм та проектів закладами охорони здоров'я.

Література: [7,9,10,12,13].

Тренінговий блок

Практичні завдання

Завдання 1

Розрахуйте рентабельність, коефіцієнт, фінансової стійкості, фінансової ліквідності для медичного закладу, в якому ви працюєте.

Завдання 2

Проаналізуйте фінансовий план підприємства Комунальне некомерційне підприємство "Центр первинної медико-санітарної допомоги" м. Тернопіль на 2021 рік (таблиця 1).

Фінансовий підприємства КНП "Центр первинної медико-санітарної допомоги" м. Тернопіль на 2021 рік.	Код рядка	Факт минулого року	Фінансовий план поточного року	Плановий рік (усього)	У тому числі за кварталами			
					I	II	III	IV
1	2	3	4	5	6	7	8	9
I Формування прибутку підприємства								
ДОХОДИ								
Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) в т.ч.	001	401,5	98,1	86,1	21,55	21,55	21,55	21,45
Платні медичні послуги	001/1	11,5	9,2	7	1,75	1,75	1,75	1,75
Орендна плата	001/2	390	88,9	79,1	19,8	19,8	19,8	19,7
Кошти від реалізації майна								
Благодійні внески	001/3							
Податок на додану вартість	002	48	31,2	48	12	12	12	12
Акцизний збір	003							
Інші непрямі податки (розшифрувати)	004							
Інші вирахування з доходу (розшифрувати)	005	0	0					
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) (розшифрувати)	006							
Інші операційні доходи(коштиНСЗУ, міського бюджет та субвенція)	007	71491,70	77086,24	83799,43	20952,7	20946,6	20950,35	20949,78
	В т.ч. кошти міського бюджету	9462,0	10505,00	10416,43	2608,8	2602,7	2602,75	2602,18
	Кошти субвенції		71.824	183,00	43,9	43,9	47,6	47,6
	Кошти НСЗУ	62029,7	66509,42	73200,00	18300,00	18300,00	18300,00	18300,00
Дохід від участі в капіталі (розшифрувати)	008							
Інші фінансові доходи (від розміщення депозитів)	009	315	600	600	150	150	150	150
Інші доходи (дохід від цілового фінансування в сумі амортизації)	010	508	520	900	225	225	225	225
Надзвичайні доходи (відшкодування збитків від надзвичайних ситуацій, стихійного лиха, пожеж, техногенних аварій тощо)	011	0						
Усього доходів	012	72764,20	78335,54	85433,53	21361,25	21355,15	21358,90	21358,23
Витрати								
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт та послуг)	013	54388,90	63563,86	57757,98	13927,40	13953,48	14699,10	15178,00
Адміністративні витрати, усього, у тому числі:	014	2224	6107	12748	3900	3596	2854	2398
витрати, пов'язані з використанням службових автомобілів	014/1	75	75	95	25	23	24	23
витрати на консалтингові послуги	014/2							
витрати на страхові послуги	014/3	199	30	5			5	
витрати на аудиторські послуги	014/4							
інші адміністративні витрати	014/5	1950	6002	12648	3875	3573	2825	2375
Витрати на збут	015							
Інші операційні витрати (Розшифровка в Таблиці 1) в т.ч.	016	7135,8	8372,28	10098,45	2745,7	2447,8	2387,85	2517,1
Амортизація	016/1	508	520	900	225	225	225	225
Інші витрати(підтримання об'єкта в робочому стані)	016/1	40	582,58	460		230	230	
Інші витрати (відшкодування безкоштовних рецептів та забезпечення хворих необхідними медзасобами)	016,2	4550	5817,5	7087,3	1775	1771	1771	1770,3
Інші витрати (комунальні платежі)	016/2	1897,8	1452,2	1651,15	745,7	221,8	161,85	521,8

Фінансові витрати	017								
Втрати від участі в капіталі	018								
Інші витрати (податок на землю)	019	12	9	11,6	2,9	2,9	2,9	2,9	
Податок на прибуток від звичайної діяльності	020	0							
Надзвичайні витрати (невідшкодовані збитки)	021	0	0						
Усього витрати	022	63760,7	78052,142	80616.03	20576.0	20000.18	19943.85	20096	
Фінансові результати діяльності:									
Валовий прибуток (збиток)	023								
Фінансовий результат від операційної діяльності	024	9143,5	283,4	4817.50	785.25	1354.97	1415.05	1262.23	
Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування	025								
Частка меншості	026								
Чистий прибуток (збиток), у тому числі:	027								
Прибуток	027/1								
Збиток	027/2								
II Розподіл чистого прибутку									
Відрахування частини чистого прибутку до державного бюджету:	028								
державними унітарними підприємствами та їх об'єднаннями	028/1								
господарськими товариствами, у статутному фонді яких більше 50 відсотків акцій (часток, паїв) належать державі	028/2								
Відрахування до фонду на виплату дивідендів:									
господарськими товариствами, у статутному фонді яких більше 50 відсотків акцій (часток, паїв) належать державі, за нормативами, установленними в поточному році за результатами фінансово-господарської діяльності за минулий рік	029								
у тому числі на державну частку	029/1								
Довідково: Відрахування до фонду на виплату дивідендів господарськими товариствами, у статутному фонді яких більше 50 відсотків акцій (часток, паїв) належать державі, за нормативами, установленними в поточному році від чистого прибутку планового року	030	x	x		x	x	x	x	
Залишок нерозподіленого прибутку (непокритого збитку) на початок звітної періоду	031								
Розвиток виробництва	032								
у тому числі за основними видами діяльності згідно з КВЕД	032/1								
Резервний фонд	033								
Інші фонди (розшифрувати)	034								
Інші цілі (розшифрувати)	035								
Залишок нерозподіленого прибутку (непокритого збитку) на кінець звітної періоду	036								
III. Обов'язкові платежі підприємства до бюджету та державних цільових фондів									
Сплата поточних податків та обов'язкових платежів до державного бюджету, у тому числі:	037								
податок на прибуток	037/1								
акцизний збір	037/2								
ПДВ, що підлягає сплаті до бюджету за підсумками звітної періоду	037/3								

ПДВ, що підлягає відшкодуванню з бюджету за підсумками звітного періоду	037/4							
рентні платежі	037/5							
ресурсні платежі	037/6							
інші податки(земельний податок)	037/7							
відрахування частини чистого прибутку державними підприємствами	037/7/1							
відрахування частини чистого прибутку до фонду на виплату дивідендів господарськими товариствами	037/7/2							
Погашення податкової заборгованості, у тому числі:	038							
погашення реструктуризованих та відстрочених сум, що підлягають сплаті у поточному році до бюджету	038/1							
до державних цільових фондів	038/2							
неустойки (штрафи, пені)	038/3							
Внески до державних цільових фондів, у тому числі:	039	7943,3	10456,173	11429,1	2856,9	2857,9	2858,6	2855,7
внески до Пенсійного фонду України	039/1	7943,3	10456,173	11429,1	2856,9	2857,9	2858,6	2855,7
внески до фондів соціального страхування	039/2							
Інші обов'язкові платежі, у тому числі:	040							
місцеві податки та збори	040/1							
інші платежі	040/2							

Завдання 3

Комунальний ЗОЗ (платник ПДВ) отримав плату за оренду нерухомого майна у сумі 1200,00 грн. з ПДВ. Орендарем є приватне підприємство. Відповідно до умов договору орендну плату розподіляє ЗОЗ (50% орендної плати залишається ЗОЗ, а решта 50% — в місцевий бюджет). Відобразіть облік операцій з оренди майна

Завдання 4

Зробіть нарахування заробітної плати медичним працівникам з використанням нище поданого матеріалу .

Медсестра, у якої посадовий оклад 5005 грн, надбавка за стаж – 10% та «нічні» – 200 грн. Відпрацювала всю норму робочого час для липня 2022 року і покажіть відображення нарахування в основних банківських проводках.

Завдання 5

Проведене нарахування зарплати керівнику медзакладу. Нарахована зарплата у розмірі 35000 грн (оклад 30000 грн і 5000 грн премії). Розрахуйте основні фіскальні зобов'язання і відобразіть податкові проводки. Для проведення розрахунків скористайтеся прикладом нарахування. Нарахована зарплата у розмірі 40000 грн (оклад 30000 грн + 10000 грн премії). За результатами розрахунків заповніть таблицю

Таблиця 1

Розрахунок витрат на оплату праці

№	Господарська операція	Дт	Кт	Сума
1	Нарахування зарплати директору медзакладу (оклад 30000 грн + премія 10000 грн)	92	661	
2	Нарахований ЄСВ 22% (=40000×0,22)	92	651	
3	Утриманий ПДФО (= 40000×0,18)	661	641	

4	Утриманий військовий збір 1,5% (= 40000×0,015)	661	642	
5	Утриманий профспілковий внесок*, умовно 0,5% (= 40000×0,005)	661	685	
6	Утриманий внесок до благодійного фонду «Милосердя»**	661	685	
7	Виплачена зарплата (аванс та за другу половину місяця, = 40000 – 7200 – 600 – 200 – 300)	661	311	
8	Сплачений ПДФО у бюджет	641	311	
9	Сплачений військовий збір у бюджет	642	311	
10	Сплачений на рахунок профспілки внесок	685	311	
11	Сплачений на рахунок внесок на рахунок благодійного фонду «Милосердя»	685	311	
12	Адміністративні витрати віднесено на фінансовий результат операційної діяльності	791	92	

Завдання 6

Обґрунтуйте, чи є обов'язковим до сплати ПДВ для медичних установ.

Завдання 7

Обґрунтуйте, чи сплачуватиме земельний податок КНП, яке є власністю територіальної громади і повністю утримується за рахунок коштів місцевого бюджету. У звітному періоді КНП почало надавати платні медичні послуги і одночасно отримало благодійний внесок.

Завдання 8

Обґрунтуйте можливі форми оподаткування для ФОП і особи, що здійснює незалежну професійну діяльність, тобто є самозайнятими особами. Заповніть таблицю

Таблиця 1

Вибір системи оподаткування приватного лікаря

Види податків та зборів	Незалежна професійна діяльність	ФОП 2 - га група	ФОП 3-тя група
ЄСВ			
ПДФО			
Військовий збір			

Завдання 9

Обґрунтуйте вибір системи оподаткування для приватного медичного закладу та заповніть таблицю.

Вибір системи оподаткування для приватного медичного закладу

Види податків та зборів	ТОВ на загальній системі	ТОВ на єдиному податку
Прибуток		
ЄСВ		
Податок на доходи фізичних осіб		
Військовий збір		
ПДВ		

Завдання 10

Лікар був запрошений до роботи в рамках програми стажування до європейського медичного закладу і працював там на умовах оплати праці і сплати податків. Чи необхідно йому декларувати отримані закордоном доходи в Україні? Чи буде він сплачувати з цих доходів податки в Україні. Відповідь обґрунтуйте.

Завдання 11

КНП «Центр первинної медико-санітарної допомоги м. Добре» надає платну послугу — комплексне ультразвукове дослідження внутрішніх органів. Цю послугу надає відділення ультразвукової діагностики. Необхідно визначити собівартість цієї послуги та розрахувати її вартість.

Дані для розрахунку прямих матеріальних витрат:

Для проведення одного комплексного ультразвукового дослідження використовують такі матеріали:

гель для УЗД — 30 г;

серветки для витирання гелю — 2 шт.;

спирт 70% — 2,1 мл;

папір для виписки формату А4 — 4 арк.

Вартість гелю, необхідного для проведення цього дослідження, 1 г — 0,07 грн; вартість серветок, 1 шт – 0,5 грн.; вартість спирту 1 мл.- 0,25 грн., вартість паперу, 1 арк.-0,25 грн.

Середньомісячний баланс робочого часу лікаря становить 160,42 год.

Зарплата за місяць (умовно) — 5475,34 грн.

Витрати робочого часу на одне обстеження — 0,67 год (40 хв).

Під час виконання цієї медичної послуги також використовують працю молодшого медперсоналу. Оплата праці таких працівників визначається пропорційно зарплаті лікаря. Штатними нормативами передбачено на одну лікарську посаду 0,5 посади молодшої медичної сестри.

Згідно з технічним паспортом УЗД-апарат споживає 600 Вт на годину. Трудомісткість комплексного ультразвукового дослідження внутрішніх органів становить 0,67 год. Поточна ціна 1 кВт — 2,447 грн.

Балансова вартість УЗД-апарата — 450984,00 грн. Амортизаційні відрахування за попередній рік — 45098,00 грн. Кількість годин роботи УЗД-апарата в попередньому році — 2015,5 год.

Інші прямі витрати становлять 25 грн.

За попередній рік у відділенні ультразвукової діагностики здійснено такі витрати, пов'язані з роботою усього відділення (загальновиробничі витрати):

непряма заробітна плата та ЄСВ обслуговуючого персоналу відділення — 388360,84 грн;

витрати на відрядження керівника відділення — 1640,20 грн;

амортизація необоротних активів загальновиробничого призначення — 97415,30 грн;

інші загальновиробничі витрати — 26714,22 грн.

Разом: 514130,56 грн, з них (умовно):

— змінні і постійні розподілені витрати становлять 385587,20 грн;

— постійні нерозподілені — 128543,36 грн

За минулий рік було надано 903 послуги з комплексного ультразвукового дослідження внутрішніх органів. Їхня питома вага в загальній кількості медичних послуг відділення ультразвукової діагностики становить 15%.

За попередній рік адміністративні витрати КНП охорони здоров'я, що шляхом розподілу належать до відділення ультразвукової діагностики, становили 142521,40 грн; витрати на збут — 3785,00 грн. Інших операційних витрат підприємство не здійснювало.

За результатами проведених розрахунків заповніть таблицю 1, 2

Таблиця 1.

Виробнича собівартість медичної послуги

Статті витрат	Сума, грн.
Прямі матеріальні витрати	
Прямі витрати на оплату праці	
Інші прямі витрати	
Змінні і постійні розподілені загальновиробничі витрати	
Виробнича собівартість медичної послуги	

Таблиця 2

Відображення операцій в бухгалтерському обліку

Статті витрат	Дебет рахунку	Кредит Рахунку	Сума
1. Відображено прямі матеріальні витрати	23	20	
2. Відображено прямі витрати на оплату праці	23	661	
3. Відображено інші прямі витрати:			
• ЄСВ;	23	651	
• електроенергія;	23	685	
• амортизація устаткування	23	131	
4. Списано змінні і постійні розподілені загальновиробничі витрати на виробництво	23	91	

Методичні вказівки до вирішення даного завдання

Питання затвердження єдиного підходу щодо розрахунку вартості медичних послуг, що надаються в межах програми медичних гарантій, вирішує держава, а саме МОЗ. Зараз воно визначається з вартістю медичних послуг на підставі даних, отриманих від референтних закладів охорони здоров'я, а потім затвердить їх у порядку, встановленому законодавством. В основі такого ціноутворення лежить Методика № 1075. Вартість послуг поза гарантованим пакетом встановлюють заклади охорони здоров'я. Відповідно до П(С)БО 16 «Витрати»

собівартість реалізованої послуги складається з виробничої собівартості послуги, яка була реалізована протягом звітного періоду, нерозподілених постійних загальновиробничих витрат та наднормативних виробничих витрат.

До виробничої собівартості послуги включають:

прямі матеріальні витрати;

прямі витрати на оплату праці;

інші прямі витрати;

змінні загальновиробничі та постійні розподілені загальновиробничі витрати.

Згідно з Методикою № 1075 для забезпечення необхідного рівня стандартизації та точності розрахунків до обов'язкового переліку прямих витрат слід віднести:

витрати на заробітну плату та пов'язані з нею нарахування;

витрати на лікарські засоби;

витрати на технічне забезпечення та обслуговування (поточний ремонт) високовартісного обладнання;

«комунальні» витрати (за можливості прямого віднесення).

Враховуючи специфіку підприємства охорони здоров'я, до складу загальновиробничих витрат можемо віднести:

витрати на управління відділенням (оплата праці апарату управління відділенням; відрахування на соціальні заходи й медичне страхування апарату управління відділенням; витрати на оплату службових відряджень персоналу відділення тощо);

амортизацію основних засобів загальновиробничого призначення (використовуються всім відділенням);

амортизацію нематеріальних активів загальновиробничого призначення (використовуються всім відділенням);

витрати на утримання, експлуатацію та ремонт, страхування, операційну оренду основних засобів, інших необоротних активів загальновиробничого призначення;

витрати на вдосконалення технології й організації надання медичних послуг (оплата праці та відрахування на соціальні заходи працівників, зайнятих удосконаленням технології й організації надання медичних послуг, поліпшенням якості медичних послуг; витрати матеріалів, купівельних комплектуючих виробів і напівфабрикатів, оплата послуг сторонніх організацій тощо);

витрати на опалення, освітлення, водопостачання, водовідведення та інше утримання приміщень, де надають медичні послуги;

витрати на обслуговування процесу надання послуг (оплата праці обслуговуючого персоналу; відрахування на соціальні заходи, страхування цього персоналу);

витрати на охорону праці, техніку безпеки та охорону навколишнього природного середовища;

інші витрати (оплати простоїв тощо).

У бухгалтерському обліку і фінансовій звітності повну собівартість медичної послуги не відображають. Вона необхідна для визначення вартості медичної послуги. Після обчислення повної собівартості до неї потрібно додати прибуток, що не перевищує встановленого для закладу граничного рівня.

Завдання 12

В малих групах проведіть дискусію щодо результативності створення медичних хабів. Обґрунтуйте їх переваги та недоліки, використовуючи досвід України та Польщі.

Завдання 13

Обґрунтуйте на прикладі обраного вами медичного закладу покроковий алгоритм здійснення закупівель для вашого КНП. Як здійснюються закупівлі в умовах воєнного стану.

Методичні вказівки до виконання даного завдання

Для виконання даного завдання опирайтеся на наступний покроковий алгоритм.

Затверджуємо переліки та обсяги закупівель товарів, робіт та послуг за рішеннями замовників/державних замовників. Для цього варто від імені суб'єкта господарювання прийняти саме наказ, адже протокол уповноваженої особи або відповідальної особи є її одноосібним рішенням, тому не може встановлювати такі перелік та обсяги.

Проводимо закупівлю та не включаємо її до річного плану закупівель. У жодному підзаконному акті не вказано чітко, хто має право бути замовником, тому зараз закупівлями може займатися будь-яка службова (посадова) особа замовника, яка має можливість працювати під час воєнного стану.

За результатами здійснення закупівель в електронній системі закупівель замовник/державний замовник оприлюднює звіт про договір про закупівлю, укладений без використання електронної системи закупівель, договір про закупівлю та всі додатки до нього. Це варто зробити не пізніше, ніж через 20 днів з дня припинення чи скасування воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, тож фактично замовники не обмежені в часі і, доки введено воєнний стан, не мають чіткого дедлайну.

Вимога щодо оприлюднення не застосовується до договорів, які містять інформацію з обмеженим доступом.

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

У навчальному процесі використовуються: лекції, практичні та індивідуальні заняття, групова робота, реферування, а також методи демонстрування результатів навчання:

- стандартизовані тести;
- поточне опитування;
- групові та індивідуальні презентації;
- екзамен;
- інші види презентації індивідуальних та групових завдань.

Критерії, форми поточного та підсумкового контролю

Остаточна оцінка за курс розраховується наступним чином:

Заліковий модуль 1	Заліковий модуль 2 (ректорська контрольна робота)	Заліковий модуль 3 (КПІЗ)	Заліковий модуль 4 Екзамен
20 %	20 %	20 %	40%
1. Опитування під час занять (Теми 1-3 по 10 балів) = 30 балів. 2. Письмова робота (есе) = 70 балів	1. Опитування під час занять (Теми 4-7) по 10 балів) = 40 балів. 2. Письмова (контрольна) робота = 60 балів.	1. Активна участь у тренінгах, презентації та самопрезентації = 20 балів. 2. Написання КПІЗ, на основі сформованих індивідуальних завдань = 50 балів. 3. Захист КПІЗ = 30 балів.	1. Відповідь на два запитання, кожне з яких = 20 балів, а у підсумку = 40 балів 2. Ситуаційне управлінське завдання = 60 балів

Шкала оцінювання студентів:

ECTS	Бали	Зміст
A	90-100	відмінно
B	85-89	добре

C	75-84	добре
D	65-74	задовільно
E	60-64	достатньо
FХ	35-59	незадовільно з можливістю повторного складання
F	1-34	незадовільно з обов'язковим повторним курсом

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

1. Організація діяльності закладу охорони здоров'я / нав. посб. за ред. М.М.Шкільняка, Т.Л.Желюк. Тернопіль: Крок, 2021. 560с.
2. Ахламов А.Г., Кусик Н.Л. Економіка та фінансування охорони здоров'я : навч.-метод. Пос. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Biblioteka_Magistra/3b63646e-4026-4df2-826d-c561b5313180.pdf
3. Аналіз фармацевтичного і аптечного ринку України. Аналітика ринків. Фінансовий консалтинг (2021). URL: <https://pro-consulting.ua/ua/issledovanie-rynka/analiz-farmaceuticheskogo-i-aptechnogorynka-ukrainy-2020-god>.
4. Бюджетний кодекс із змінами і доповненнями. Закон України №7426 від 01.06.2022. URL: <https://www.profiwins.com.ua/uk/legislation/kodeks/927.html>
5. Веб-сайт Міністерства охорони здоров'я. URL: <https://moz.gov.ua>
6. Відповіді на питання до президії колегії Міністерства охорони здоров'я України на засіданні від 14.02.2020. URL:<http://www.health-loda.gov.ua/ukr/news/moznews/8800.html>
7. Гендерно-орієнтоване бюджетування на місцевому рівні. URL: <https://mof.gov.ua/uk/283-genderno-orientovane-biudzhetuvannia-na-mistsevomu-rivni>
8. Концепція побудови нової національної системи охорони здоров'я України. URL: <http://oblzdrav.mk.gov.ua/index.php/publicna-informaciya/gromadski-obgovorenniya/6220-kontseptsiya-pobudovi-novoji-natsionalnoji-sistemi-okhoroni-zdorov-ya-ukrajini>
9. Лізинг медичного обладнання .URL: <https://tekcom-lease.com.ua/lizing-medichnogo-obladnannya/>
10. Лубенченко, О., Костирко, Р., Шульга, С., & Василюк, М. Формування облікової політики закладів охорони здоров'я в новітніх умовах їх реформування. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice, 5(40), 167–177. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v5i40.244919>
11. Модернізація менеджменту та публічного управління в системі охорони здоров'я / кол. монографія за ред. Желюк Т.Л., Шкільняка М.М. Тернопіль, Крок. 2020. 560с.
12. Методичні рекомендації з питань перетворення закладів охорони здоров'я з бюджетних установ у комунальні некомерційні підприємства. Міністерство охорони здоров'я України URL: https://moz.gov.ua/uploads/0/3555-moz_metod_recomendations_autonomization_2018_ua_final_web.pdf.
13. Оподаткування медичних клінік, закладів охорони здоров'я та приватних лікарів: ПДВ, прибуток, судова практика. URL: <http://ya-talltax.ua/pres-tsentr/publikatsii/380-opodatкування-medichnikh-klinik-zakladiv-okhorono-zdorov-a-privatnikh-likariv-pdv-pributok-sudova-praktika>
14. Основи законодавства України про охорону здоров'я. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T280100?an=14575>
15. Податковий кодекс України в редакції від 15.05.2021р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
16. Про внесення змін до Порядку проведення аналізу ефективності здійснення державно-приватного партнерства. Постанова КМУ від 22.04.2020 р. No 294 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-2020-%D0%BF#Text>
17. Про державно-приватне партнерство. Закон України в редакції від 25.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text>

18. Про концесію. Закон України від 3 жовтня 2019 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-20#Text>
19. Про затвердження Положення про систему безперервного професійного розвитку медичних та фармацевтичних працівників. Постанова Кабінету Міністрів України № 725 від 1 січня 2022 р.
20. Про медичне страхування. URL: <https://krona.net.ua/ua/vsi-produkty/zdorovia>
21. Фінансова звітність медичного закладу в 2021-2022 роках. Інформаційно-аналітична платформа. URL: <https://www.golovbuh.com.ua/article/7654-fnzvtnst-knp-komu-ta-koli-podavati>.
22. Zheliuk, T., Zhukovska, A., Zhuk, I., Borshch, V., Makarenko, M., & Vozniakovska, K. (2021). Financial and legal instruments for promoting the implementation of sustainable development policy of the state (States, Region). Journal of management Information and Decision Sciences, 24 (Issue 33), P. 1-16.
23. Zheliuk Tetiana, Shushpanov Dmytro, Zhukovska Alina, Diakovich Lina, Matsyk Volodymyr, Kotsur Andriy Management of the Health Care System in the Conditions of Population Aging: Information, Analytical and Methodical Dimension 11th International Conference on Advanced Computer Information Technologies ACIT'2021. Conference Proceedings Deggendorf, Germany, September 15-17, 2021. P. 259-664. URL: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=36070237700> (Scopus) (переклад: «Управління системою охорони здоров'я в умовах старіння населення»)

Відкриті бази даних:

24. Національний портал відкритих даних. URL: <http://data.gov.ua/>
25. База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws>
26. Офіційний Урядовий портал. Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua> .
27. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Відкриті державні реєстри:

28. Кабінет електронних сервісів. URL.: <https://kap.minjust.gov.ua/>